

Michał W. Puchalski

ORCID 0000-0002-6190-5394

DOI: 10.30657/pha.32.2020.14

(historyk, Warszawa)

e-mail: michalpuchalski90@gmail.com

Agentura celna w sprawie ppłk. Tadeusza Zielińskiego

Streszczenie

W niniejszym artykule poruszono problem wykorzystania agentury celnej wobec jednego z oskarżonych w śledztwie przeciw Komendzie Głównej Narodowego Zjednoczenia Wojskowego – ppłk. Tadeusza Zielińskiego. Omówiono rolę agentów umieszczanych w celach w trakcie śledztwa i ich znaczenie dla prowadzonego postępowania w ramach komunistycznego aparatu represji. Przeprowadzono analizę donosów dwóch agentów i wskazano, co było głównym przedmiotem zainteresowania inwigilujących oraz jak te informacje wykorzystano przy formułowaniu zarzutów wobec oskarżonego.

Słowa kluczowe:

Narodowe Zjednoczenie Wojskowe, agentura, więzienie, Tadeusz Zieliński

Jedną z najważniejszych spraw dotyczących podziemia zbrojnego po 1944 roku, było śledztwo i proces w sprawie Komendy Głównej Narodowego Zjednoczenia Wojskowego (KG NZW). Wśród zatrzymanych w marcu i kwietniu 1946 r. konspiratorów z kierownictwa NZW znalazł się – jako jeden z pierwszych – ppłk Józef Zieliński ps. „Wujek”, „Dyzma”, „Stanisław Uhercki”, szef Obszaru II NZW, obejmującego swoim zasięgiem wschodnie tereny Polski (okręgi: Lublin, Rzeszów, Podlasie)¹.

¹ Tadeusz Zieliński, ur. 30 X 1898 r. w Winiarach, oficer zawodowy WP, uczestnik wojny polsko-bolszewickiej, służył w 7. pp. Legionów, następnie w KOP, od 1938 r. oficer 44. pp. w Równem. Po klęsce wrześniowej uniknął niewoli. Wstąpił do ZWZ, a następnie do NOW, gdzie został Komendantem Obwodu Krasnystaw. Po 1942 r. w NSZ (komendant Obwodu Chełm). Od września 1944 inspektor Inspektoratu „A” (Chełm, Krasnystaw, Lubartów). Od lutego 1945 r. komendant Okręgu III NSZ (Lublin) oraz komendant Komendy Ziem Wschodnich. Po jej rozwiązaniu w lipcu 1945 został szefem Obszaru II NZW (Lublin, Rzeszów, Podlasie). Aresztowany w marcu 1946 r., skazany 3 XI 1946 r. na karę śmierci, zamienioną na 15 lat więzienia. Więziony w Warszawie-Mokotowie, Wronkach, Rawiczu i Krakowie. Wyzniony opuścił w 1955 r. Zmarł 11 I 1992 r. w Podkowie Leśnej. Biogram na podstawie: M. Bechta, W. J. Muszyński, *Przeciwko pax sovietica. Narodowe Zjednoczenie Wojskowe i struktury polityczne ruchu narodowego wobec reżimu komunistycznego 1944–1956*, Warszawa 2017, s. 182-183, 309-311, 497-499; Z. Leszczyńska, *Ginę za to co najgłębiej człowiek ukochać może, Cz. II*, Lu-

Był on poszukiwany już od drugiej połowy lipca 1945 r., kiedy rozpoczęła się seria aresztowań konspiratorów Okręgu Lubelskiego NSZ, jednak jako jeden z niewielu uniknął aresztowania². W procesie KG NZW przed Wojskowym Sądem Rejonowym w Warszawie zapadły 3 XI 1947 r. cztery wyroki śmierci (Jan Morawiec, Lechośław Roszkowski, Tadeusz Zawadziński³ oraz Zieliński). Po rewizji wyroku przez NSW karę dla „Wujka” zamieniono na 15 lat więzienia. W trakcie śledztwa, rozpoczętego 18 III 1946 r., wykorzystano przeciw niemu pełną gamę środków przymusu i inwigilacji. Jednym z nich była agentura celna i ten aspekt przedstawiono w niniejszym artykule.

Dotychczasowe badania nad tematem agentury celnej w latach 1944–1956 w aresztach i więzieniach zebrał w swoim artykule Jacek Wołoszyn⁴. Podaje w nim definicję agenta celnego – *TW* [tajny współpracownik] *zwerbowany w miejscu odosobnienia, czyli w areszcie śledczym, więzieniu lub w obozie pracy, który wywodził się spośród osadzonych i inwigilował innych więźniów*⁵. Zwrócił on uwagę, że ten rodzaj informatorów był bardzo cenny dla śledczych, przede wszystkim dzięki możliwości uzyskania od aresztowanych informacji, które chcieli ukryć, a także sterowania przebiegiem późniejszego śledztwa⁶. Agent w celi miał za zadanie zachowywać się tak, aby współosadzeni mu zaufali i wyjawiali fakty zatajone w trakcie przesłuchań. Obserwował także współwięźniów pod kątem ich stanu fizycznego i psychicznego⁷. Informacje od agentów celnych były często traktowane jako ważne źródło informacji i dowodów⁸. W aktach śledztwa w sprawie Komendy Głównej NZW zachowało się 8 donosów agentów celnych z więzienia Warszawa-Mokotów na Tadeusza Zielińskiego. Ich autorami byli donosiciele kryjący się pod pseudonimami „Kuna” i „Góra” (nie są znane ich personalia)⁹.

blin 2003, s. 475-478; b.a., *Zieliński Tadeusz ps. „Wujek”, „Dyzma”, „Stanisław Uherski”, „Ryszard Winiarski”*, <https://www.nsz.com.pl/index.php/zyciorysy/888-zieliski-tadeusz-ps-qwujekq-qdyzmaq-qstanisaw-uherskiq-qryszard-winiarskiq> [dostęp 6 VIII 2020].

² Na marginesie warto dodać, że Zieliński został aresztowany na dzień przed ogłoszeniem wyroku na swoich podkomendnych, w tzw. procesie wierzchowińskim – M. Zaborski, *„Proces 23” – pierwszy wielki proces pokazowy w Polsce ludowej* [w:] S. Żochowski, *O Narodowych Siłach Zbrojnych*, Lublin 1994, s. 242-243. O działalności Okręgu Lubelskiego NSZ zob. M. Piotrowski, *Narodowe Siły Zbrojne na Lubelszczyźnie 1944–1947*, Lublin 2009; R. Drabik, *Zarys historii III Okręgu Narodowych Sił Zbrojnych* [w:] *Obóz narodowy w obliczu dwóch totalitaryzmów*, red. R. Sierchuła, Warszawa 2010, s. 101-116. O działalności Komendy Ziem Wschodnich – M. Zaborski, *Komenda Ziem Wschodnich (KZW) i Tymczasowa Rada Polityczna Ziem Wschodnich (TNRP ZW) Narodowych Sił Zbrojnych (1944–1945). Zarys problematyki* [w:] *Narodowe Siły Zbrojne na Podlasiu w walce z systemem komunistycznym w latach 1944–1952. t. II*, red. M. Bechta, L. Żebrowski, Siedlce 1998, s. 130-145.

³ Jan Morawiec, Lechośław Roszkowski i Tadeusz Zawadziński zostali zamordowani 15 I 1948 r. w więzieniu Warszawa-Mokotów.

⁴ J. Wołoszyn, *„Ostra broń” – agentura celna. Tajni współpracownicy w więzieniach i aresztach śledczych w latach 1944–1956*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 2010, nr 2(16), s. 295-337.

⁵ *Ibidem*, s. 295-296.

⁶ *Ibidem*, s. 296.

⁷ *Ibidem*, s. 305-306.

⁸ *Ibidem*, s. 310.

⁹ Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej – Biuro Udostępniania [dalej: AIPN BU], 0259/145, t. 2, Doniesienie agenta „Kuna”, 23 III 1946 r., k. 38; *Ibidem*, Doniesienie agenta „Kuna”, 25 III 1946 r., k. 39; *Ibidem*, Doniesienie agenta „Kuna”, 28 III 1946 r., k. 40; *Ibidem*, Doniesie-

Zieliński, po zatrzymaniu w dniu 18 III 1946 r., po trzech dniach pobytu w Ministerstwie Bezpieczeństwa Publicznego na Koszykowej, został przewieziony do aresztu na ul. Rakowiecką 37 w Warszawie¹⁰. Wedle pierwszego donosu agenta o pseudonimie „Kuna”, do celi razem z nim trafił 22 III 1946 r. (w treści donosu błędnie zapisano datę „22.I.b.r.”). Agent od razu zauważył, że Zieliński po przybyciu był „bardzo rozmowny”. W wymienionym meldunku „Kuna” relacjonował, że „Wujek” znał dobrze przebieg akcji w Wierchowinach¹¹ i ją potępiał. Przyznał się także do swoich rozlicznych znajomości w kręgach wojskowej konspiracji narodowej. Zwrócił się także agentowi, że nie wyjawiał w trakcie dotychczasowych przesłuchań swojej służby w Korpusie Ochrony Pogranicza na Wołyniu, gdyż uważał, że mogłoby mu to zaszkodzić w trakcie śledztwa. „Kuna” pisał także, że Zieliński obawia się kary śmierci. Ponadto wspomniany został brat Zielińskiego, który miał pracować w jednym z podwarszawskich PUBP. U tegoż brata „Dyzma” miał zostawić „jedną rzecz”, ale nie powiedział, co to było¹². Co ciekawe, wątku brata w PUBP śledczy prawdopodobnie nie podjęli. Brak jest bowiem w materiałach śledczych i procesowych informacji, by zeznawał on w sprawie Zielińskiego. Nie przeprowadzono także rewizji, której aresztowany się obawiał.

W kolejnym donosie, datowanym na 25 III 1946 r., „Kuna” dalej opisuje sprawę Wierchowin. Zieliński wyznał mu, że wszyscy sprawcy pacyfikacji podlegali jemu, ale ta sprawa nie jest dla niego najgroźniejsza w kontekście procesu. W ocenie agenta, wydarzenia w Wierchowinach znał dość dobrze. O kpt. Mieczysławie Pazderskim „Szarym”¹³ wyrażał się pochlebnie jako o dobrym żołnierzu. Zieliński wspominał także, że pisał odezwy dotyczące programu Stronnictwa Narodowego. „Wujek” podczas relacjonowanej rozmowy wspominał o „Henryku” (Janie Morawcu¹⁴), który był jego łącznikiem z KG NZW (wcześniej także jego podwładnym). Zie-

nie agenta „Kuna”, 30 III 1946 r., k. 36-36v; *Ibidem*, Doniesienie agenta „Kuna”, 9 IV 1946 r., k. 37; *Ibidem*, Doniesienie agenta „Góra”, 9 VIII 1946 r., k. 30; *Ibidem*, Doniesienie agenta „Góra”, 16 VIII 1946 r., k. 31; *Ibidem*, Doniesienie agenta „Góra”, 24 VIII 1946 r., k. 41.

¹⁰ AIPN BU, 944/4, Nakaz przyjęcia Tadeusza Zielińskiego, 21 III 1946 r., k. 19.

¹¹ Pacyfikacja zamieszkałej w większości przez Ukraińców wsi Wierchowiny 6 VI 1945 r. Na temat liczby ofiar i sprawstwa toczą się spory historyków – zob. m.in.: R. Wnuk, *Wierchowiny i Huta*, „Polska 1944/45-1989. Studia i Materiały”, s. 71-88; M. Zajączkowski, *Spór o Wierchowiny. Działalność Akcji Specjalnej (Pogotowia Akcji Specjalnej) NSZ w powiatach Chełm, Hrubieszów, Krasnostaw i Lubartów na tle konfliktu polsko-ukraińskiego (sierpień 1944 r. – czerwiec 1945 r.)*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 2006, nr 1(9), s. 265-308; M. Piotrowski, *Narodowe Siły Zbrojne...*, s. 68-93; M. Bechta, W. J. Muszyński, *Przeciwko pax sovietica...*, s. 326-349.

¹² AIPN BU, 0259/145, t. 2, Doniesienie agenta „Kuna”, 23 III 1946 r., k. 38.

¹³ Kpt. Mieczysław Pazderski „Szary” – ur. 1908 w Bolesławowie, lekarz, działacz SN, żołnierz NOW i NSZ, komendant placówki pow. Chełm NSZ. Po wkroczeniu Sowieców w komunistycznym WP, z którego zdezerterował. Został następnie dowódcą oddziału Akcji Specjalnej NSZ w powiecie Włodawa. Od kwietnia 1945 dowódca zgrupowania partyzanckiego NSZ, które przeprowadziło akcję w Wierchowinach. Zginął 10 czerwca 1945 r. w starciu z siłami UB i NKWD we wsi Huta. Biogram na podst.: M. Zajączkowski, *Spór o Wierchowiny...*, s. 266.

¹⁴ Jan Morawiec „Henryk” – ur. 1915 w Remiszewicach. Przed 1939 członek SN. Uczestnik obrony Helu w wojnie 1939 r. W październiku 1939 członek siatki konspiracyjnej mjr. Henryka Dobrzańskiego „Hubala”. Od 1940 w NOW, po 1942 w NSZ jako oficer do zadań specjalnych Oddziału I KG NSZ. Od marca 1944 szef Oddziału I Komendy Okręgu III NSZ, następnie szef Oddziału I Komendy Ziem Wschodnich NSZ. W grudniu 1944 zatrzymany przez UB, w I 1945 zbiegł

liński przyznał także, że był w strukturze „kimś więcej” niż komendantem okręgu¹⁵. Trzy dni później „Kuna” raportował, że Zieliński przyznał się w rozmowie do bycia komendantem obszaru, ponadto podlegały mu także pioncy: polityczny i Pogotowia Akcji Specjalnej. Agent donosił, że „Wujek” najbardziej obawia się odpowiedzialności za zabójstwa 116 funkcjonariuszy MO i UB, żołnierzy Armii Czerwonej i partyzantów AL, o których to likwidacji wiedział jako komendant obszaru. Ponadto „Wujek” zwierzał się „Kunie”, że w okręgu lubelskim próbowano infiltrować UB poprzez wstępowanie w jego szeregi ludzi z podziemia, co do pewnego czasu było skuteczne. Ponownie opowiadał o „Henryku” – Morawcu, od którego otrzymał kierownictwo Komendy Ziem Wschodnich. Zieliński scharakteryzował agentowi Morawca jako człowieka dobrze znającego Komendę Główną NZW. Jego załamanie się w śledztwie mogłoby mieć katastrofalne skutki dla wielu osób¹⁶.

30 III 1946 r. agent „Kuna” raportował, że Zieliński dobrze znosi śledztwo. Śledczy pytali go o „sytuację ogólną” i o kontakty z „Henrykiem”. Ta kwestia była szczególnie drażliwa dla „Wujka”. Zwierzał się informatorowi, że zeznawanie na temat innych jest dużo trudniejsze niż o sobie. Najbardziej dokuczają mu niepewność, co inni o nim zeznają. Bardzo bał się, by nikomu nie zaszkodzić. Szczególnie chronić chciał Morawca (jego znał zapewne najlepiej spośród oskarżonych). Jego zamierzeniem było umniejszanie roli Morawca, przedstawianie go jedynie jako łącznika z KG NZW. W rozmowie z „Kuną” Zieliński przyznał, że „Henryk” jest szefem PAS i „jednym z najpoważniejszych członków” KG NZW. Zieliński wyrażał ubolewanie, że „Henryk” został aresztowany. Wie jednak, że Morawiec nie będzie „sypał”. „Wujek” podzielił się z agentem swoim planem, który zakładał przedłużanie śledztwa ze względu na zapowiedziane wybory. Co ciekawe, Zieliński poruszał w celi temat agentury celnej („specjalnych ludzi”), jednak współosadzeni mówili, że takie metody stosowane są tylko w areszcie MBP na Koszykowej, a nie na Mokotowie¹⁷.

Ostatnim donosem „Kuny” był meldunek datowany na 9 IV 1946 r. Zawarł w nim informację, że Zieliński dalej ukrywa, że miał kontakt z innymi członkami KG NZW. Przyznał się, że znał „Kubę” (Tadeusza Danilewicza, Komendanta Głównego NZW, który wyjechał na Zachód pod koniec 1945 roku¹⁸). Utrzymywał z nim kontakt nie tylko przez Morawca, ale nie będzie zeznawał o innych członkach KG NZW. W tym doniesieniu jest także zamieszczona informacja, że więźniowie między celami porozumiewali się poprzez stukanie – Zieliński także to czynił¹⁹.

Kolejne doniesienia celne składane były w sierpniu 1946 r. przez informatora o pseudonimie „Góra”. W pierwszym z nich agent donosi, że Zieliński opowiedział mu, iż jest komendantem obszaru, obejmującym województwa lubelskie i rzeszowskie, a jego kompetencje sięgają także Podlasia. Przybliżył mu także szczegóły zdarzeń sprzed akcji na Wierchowiny. „Wujek” przyznał, że wydał rozkaz koncentracji od-

z aresztu. Od kwietnia 1945 szef PAS KG NZW. Zatrzymany przez UB 22 III 1946 w Warszawie. Skazany na karę śmierci, zamordowany 15 I 1948 r. w więzieniu Warszawa-Mokotów. Biogram na podstawie: J. Mysiakowska, *Jan Morawiec (1915–1948)* [w:] *Lista strat osobowych obozu narodowego 1939–1955. Zeszyt 1*, red. W. Muszyński, J. Mysiakowska, Warszawa 2008, s. 58.

¹⁵ AIPN BU, 0259/145, t. 2, Doniesienie agenta „Kuna”, 25 III 1946 r., k. 39.

¹⁶ AIPN BU, 0259/145, t. 2, Doniesienie agenta „Kuna”, 28 III 1946 r., k. 40.

¹⁷ AIPN BU, 0259/145, t. 2, Doniesienie agenta „Kuna”, 30 III 1946 r., k. 36.

¹⁸ M. Bechta, W. J. Muszyński, *Przeciwko pax sovietica...*, s. 132.

¹⁹ AIPN BU, 0259/145, t. 2, Doniesienie agenta „Kuna”, 9 IV 1946 r., k. 37.

działów, ale nie celem dokonania pacyfikacji, tylko ukarania ludzi, którzy dokonywali napadów na własną rękę. Jednym z nich był por. Roman Jaroszyński²⁰. Akcja w Wierzchowinach miała być samowolą tego ostatniego²¹. Zieliński mówił także, że „ostatnio” (tj. w 1946 r.) miało nastąpić rozwiązanie jednostek bojowych. Zdemobilizowani żołnierze mieli – po przygotowaniu ich do tego – agitować w swoim otoczeniu w duchu narodowym. Zieliński ponadto dzielił się swoimi obawami, że w kontekście procesu jest zagrożony jako komendant po tym, jak UB przejęło archiwum organizacji²².

Duże znaczenie dla śledztwa w sprawie KG NZW miał donos z dnia 16 VIII 1946 r. W nim to agent „Góra” doniósł, że Zieliński powiedział, iż Morawiec był nie tylko szefem PAS, ale posiadał także pseudonim „Tajfun”²³. Jest to o tyle istotne, że w przesłuchaniach Zieliński zaprzeczał, jakoby „Henryk” był „Tajfunem”²⁴. Sam Morawiec z kolei twierdził, że „Tajfun” był jego przełożonym, który uciekł na Zachód²⁵. Ponadto według wzmiankowanego donosu, Zieliński miał wyjawić „Górze”, że Morawiec jako szef PAS KG NZW jakoby wydał rozkazy do akcji zbrojnych przeciwko UB. Także na polecenie „Henryka” miała odbyć się koncentracja oddziałów, która poprzedzała akcję na Wierzchowiny. Samego Zielińskiego miała obciążać zawartość archiwum, które wpadło w ręce UB – „pisma z jego [...] podpisami kompromitującymi go”. „Wujek” jednak – jak twierdził – był wrogiem „bezprzykładnego rozlewu krwi”²⁶. W ostatnim donosie „Góra” raportuje, że Zieliński miał się widzieć dwukrotnie z Morawcem:

²⁰ Roman Jaroszyński „Roman” – ur. 1915 w Bychawie, do 1939 r. podoficer zawodowy KOP. Od grudnia 1939 r. w konspiracji – w SZP, a następnie w ZWZ-AK. Przez zwierzchników z konspiracji wysłany do pracy w policji granatowej w Lublinie, gdzie pomagał aresztowanym, a w jego domu działał punkt dla uciekinierów z obozu na Majdanku. Po dekonspiracji, od końca 1943 r. żołnierz w oddziale ZWZ-AK „Szarugi”, a następnie w oddziale „Jemioły”. W lipcu 1944 r. rozbrojony wraz z oddziałem przez Sowieców. Aresztowany 18 IX 1944 r. i osadzony na Zamku w Lublinie, skąd zbiegł 26 IX 1944 r. i zaczął się ukrywać. Od wiosny 1945 r. w NSZ, mianowany dowódcą oddziału. Uczestnik akcji w Wierzchowinach (6 VI 1945 r.); 10 VI 1945 r. udało mu się wyjść z okrążenia przez UB i NKWD w Hucie. W lipcu 1945 r. mianowany szefem PAS w Okręgu Podlaskim. Aresztowany 29 IX 1945 r., przeszedł brutalne śledztwo. Skazany 19 III 1946 r. na karę śmierci (wraz z sześcioma innymi oskarżonymi w tzw. procesie wierzchowińskim). Zamordowany 24 V 1946 r. w więzieniu Warszawa-Mokotów. Biogram na podstawie: Z. Leszczyńska, *Ginę za to...*, s. 90-95.

²¹ Nie jest to zgodne z prawdą – po koncentracji zgrupowaniem dowodził kpt. Mieczysław Pazderski „Szary”, a por. Jaroszyński podporządkował mu się – zob. M. Bechta, W. J. Muszyński, *Przeciwko pax sovietica...*, s. 330. Opinia o samowoli mogła wynikać z meldunku, który napisał i przekazał Jaroszyński na temat akcji w Wierzchowinach (AIPN BU, 0259/145, t. 3, Meldunek ppor. „Romana”, 17 VI [19]45 r., k. 90-91), ale raczej ta zmiana wynikała z chęci zrzucenia z siebie odpowiedzialności przez Zielińskiego. W zeznaniach z listopada 1946 r. Zieliński podobną opinię o samowoli wygłasza z kolei o „Szarym” – zob. AIPN BU, 0259/145, t. 2, Zeznania własne Tadeusza Zielińskiego, 2 XI 1946 r., k. 83. Morawiec na procesie mówił także o samowoli Pazderskiego. AIPN BU, 944/9, Protokół rozprawy głównej przeciwko osk. Roszkowskiemu Lechośławowi s. Władysława i innym, k. 134-135.

²² AIPN BU, 0259/145, t. 2, Doniesienie agenta „Góra”, 9 VIII 1946 r., k. 30.

²³ AIPN BU, 0259/145, t. 2, Doniesienie agenta „Góra”, 16 VIII 1946 r., k. 31.

²⁴ AIPN BU, 944/4, Protokół przesłuchania Tadeusza Zielińskiego, 27 VIII 1946 r., k. 88v.

²⁵ AIPN BU, 944/3, Protokół przesłuchania Jana Morawca, 22 III 1946 r., k. 42a-42av.

²⁶ AIPN BU, 0259/145, t. 2, Doniesienie agenta „Góra”, 16 VIII 1946 r., k. 31. W kwestii wydania rozkazu pacyfikacji i rzekomej winie Morawca – zob. M. Bechta, W. J. Muszyński, *Przeciwko pax sovietica...*, s. 329, przypis 74.

w trakcie koncentracji przed Wierzchowinami, a także w trakcie inspekcji oddziałów PAS. Dużo bardziej obciążająca dla „Wujka” była informacja, że odbierał meldunki od „ludzi z PAS-u” o przeprowadzanych akcjach przeciw UB i MO, chociaż sam takich rozkazów nie wydawał²⁷.

Informacje zbierane o Zielińskim przez dwóch agentów celnych okazały się bardzo przydatne dla dalszego przebiegu śledztwa. W akcie oskarżenia wobec niego znalazły się m.in. zarzuty o: przynależność do KG NZW; podżeganie do napadów na funkcjonariuszy MO, UB i jednostki WP i Armii Czerwonej; wydanie rozkazu koncentracji sił przed akcją na Wierzchowiny; przeprowadzenie różnego rodzaju akcji rekwizycyjnych na terenie Lubelszczyzny; kierowanie obszarem nr 2 NZW; niezgłoszenie się do WP jako oficer zawodowy oraz posługiwanie się fałszywymi dokumentami²⁸. Pomimo składanych wyjaśnień, został on skazany na karę śmierci. Najwyższy Sąd Wojskowy, postanowieniem z 10 XII 1947 r. złagodził wyrok Zielińskiego na 15 lat więzienia²⁹.

Opisywane powyżej śledztwo pokazuje, jak cenni byli agenci celni dla aparatu bezpieczeństwa. Choć nie są znane personalia wymienionych w artykule informatorów, można przypuszczać, że były to osoby inteligentne i odznaczające się sprytem. Udawało się im bowiem dobrze ukrywać prawdziwy cel rozmów z inwigilowanym. Dzięki przekazywanym informacjom, śledczy byli w stanie choćby uzyskać potwierdzenie, że ich przypuszczenia co do pseudonimu Jana Morawca („Tajfun”) były prawidłowe, oraz że był on faktycznym szefem PAS KG NZW. Dzięki temu usłyszał on dodatkowe zarzuty. To pokazuje, że nawet pozornie błahe informacje przekazywane przez agentów celnych mogły w rękach śledczych być poważnym zagrożeniem dla inwigilowanych. Interesujący wydaje się być także brak wykorzystania informacji o bracie Tadeusza Zielińskiego, który miał wiedzieć o jego działalności i jednocześnie pracował w UB. Agentom udało się uzyskać od osadzonego „Wujka” także informacje o jego obawach, unikach i taktyce przyjętej w śledztwie.

Bibliografia

Źródła archiwalne:

Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej – Biuro Udostępniania:

IPN BU, 0259/145, t. 2-3, Akta kontrolno-śledcze w związku z przynależnością do Narodowego Związku Wojskowego (NZW) przeciwko: Roszkowski Lechosław, imię ojca Władysław, ur. 17.03.1916/17.03.1910 r., i innym.

IPN BU, 944/3, Akta sprawy Sr.1105/47, Roszkowski Lechosław i inni skazani 03.11.1947 r.

IPN BU, 944/8, Akta sprawy Sr.1105/47, Roszkowski Lechosław i inni skazani 03.11.1947 r.

²⁷ AIPN BU, 0259/145, t. 2, Doniesienie agenta „Góra”, 24 VIII 1946 r., k. 41.

²⁸ AIPN BU, 944/8, Akt oskarżenia przeciwko Roszkowskiemu Lechosławowi i innym, k. 319-320v.

²⁹ AIPN BU, 944/9, Postanowienie NSW w sprawie Roszkowskiego Lechosława i innych, 10 XII 1947 r., k. 420.

IPN BU, 944/9, Akta sprawy Sr.1105/47, Roszkowski Lechosław i inni skazani 03.11.1947 r.

Publikacje:

- b.a., *Zieliński Tadeusz ps. „Wujek”, „Dyzma”, „Stanisław Uherski”, „Ryszard Winiarski”, zob. <https://www.nsz.com.pl/index.php/zyciorysy/888-zieliski-tadeusz-ps-qwujekq-qdyzmaq-qstanisaw-uherskiq-qryszard-winiarskiq> [dostęp 6 VIII 2020].*
- Bechta M., Muszyński W.J., *Przeciwko pax sovietica. Narodowe Zjednoczenie Wojskowe i struktury polityczne ruchu narodowego wobec reżimu komunistycznego 1944–1956*, Warszawa 2017.
- Leszczyńska Z., *Ginę za to co najgłębiej człowiek ukochać może. Część II*, Lublin 2003.
- Mysiakowska J., *Jan Morawiec (1915–1948) [w:] Lista strat osobowych obozu narodowego 1939–1955. Zeszyt 1*, red. W. Muszyński, J. Mysiakowska, Warszawa 2008.
- Piotrowski M., *Narodowe Siły Zbrojne na Lubelszczyźnie 1944–1947*, Lublin 2009.
- Wołoszyn J., „Ostra broń” – agentura celna. Tajni współpracownicy w więzieniach i aresztach śledczych w latach 1944–1956, „Pamięć i Sprawiedliwość” 2010, nr 2(16).
- Zaborski M., „Proces 23” – pierwszy wielki proces pokazowy w Polsce ludowej [w:] S. Żochowski, *O Narodowych Siłach Zbrojnych*, Lublin 1994.
- Zajączkowski M., *Spór o Wierchowiny. Działalność Akcji Specjalnej (Pogotowia Akcji Specjalnej) NSZ w powiatach Chełm, Hrubieszów, Krasnystaw i Lubartów na tle konfliktu polsko-ukraińskiego (sierpień 1944 r. – czerwiec 1945 r.)*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 2006, nr 1(9).

Abstract

The actions of secret informants in the case of Lt Col Tadeusz Zielinski

This article addresses the issue of using the secret informants against one of the accused in the process against the Headquarters of the National Military Union (NZW) – Lt Col Tadeusz Zielinski. Discussed within is the role of the agents placed in the prison cells during the investigation and their importance in the proceedings as a part of the communist repression apparatus. An analysis of the denunciations of two agents was carried out, and it showed what the invigilators considered as the main subject of interest, and how the invigilators used the provided information to formulate the allegations against the accused.

Keywords:

National Military Union, secret informants, prison, Tadeusz Zielinski